

Серпневі тези:

яким бути вихованню в сучасній школі

Галина КОВГАНИЧ, методист Центру позашкільної роботи Святошинського району м. Києва;

Валентина КИРИЧЕНКО, завідувач лабораторії превентивного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, м. Київ

Спробуємо на основі аналізу наукових досліджень та виховної практики в освітніх установах знайти відповіді на такі **запитання**:

- Що становить теоретико-методологічну основу виховної діяльності в сучасних умовах?
- Що є змістом процесу виховання?
- Що заважає досягненню ефективності процесу виховання?
- Яким має бути виховання, щоб відповідати вимогам сучасності?
- Які цільові орієнтири виховної діяльності потрібно обирати педагогам сьогодні?

Відповіді на поставлені запитання дадуть змогу виявити тенденції в розвитку виховної практики для обґрунтованого вироблення стратегії і тактики організації виховного процесу в конкретному навчальному закладі.

Насамперед розглянемо, яку роль виконує виховання в сучасній школі. Є всі підстави стверджувати, що виховання як рівноправна складова педагогічного процесу радше згадується в документах, ніж реалізується в життєдіяльності школи. Принаймні традиційно всі визнають пріоритет навчального процесу. Порівняно з ним виховання є «падчеркою» сучасної освіти, хоча саме воно має бути її стрижневим компонентом.

Учителі здебільшого розглядають виховний процес як моносуб'єктний процес, за якого вихованець постає лише об'єктом педагогічних впливів, а виховна діяльність складається з набору заходів, має інформаційно-просвітницький характер.

З цього приводу відомий учений Г. Костюк зазначав: «...до невдач призводить те виховання, що зводиться до сукупності „заходів“, зовнішніх впливів на вихованців, ігнорує внутрішній світ їхніх потреб, думок, почуттів і прагнень, через які воно тільки й може здійснювати свої цілі... У такому вихованні виявляються відголоси спрощеного механічного розуміння психології людини».

«Розглядаючи дитину тільки як об'єкт, а не як живе життя (А. С. Макаренко) та ігноруючи її самодіяльність, самостійність,

Серед найгостріших проблем, що постають нині перед освітою, — проблема виховання дітей та учнівської молоді.

Окреслити проблеми виховання в сучасній школі неможливо без рефлексії наукових досліджень, виховної практики. При цьому погляд має спрямовуватися не тільки й не стільки в минуле і сьогодення, скільки в майбутнє, оскільки виховання і майбутнє — два ключові аспекти, з позицій яких треба розглядати стан справ, що склався в сучасній школі, та визначати його перспективи.

що зростає, виховання не приводить у дію її сили (незважаючи на безліч різних виховних заходів) і тому практично працює „на холостому ходу” (Г. С. Костюк).

У сучасній виховній практиці існує ще погляд на виховання як процес подолання негативних тенденцій у розвитку особистості та засіб перевиховання, а не розвитку її позитивних властивостей та якостей. Це підхід укоріненого ставлення до учня як об'єкта виховної дії та ігнорування його ролі як суб'єкта діяльності.

Досі спостерігається переважання у шкільній практиці повчального виховання, використання словесних методів виховання. У підготовці та проведенні виховних заходів учні є виконавцями волі дорослих, які самі планують і контролюють виховну діяльність учнів та оцінюють її наслідки.

У значній частині шкіл діти здебільшого зорієнтовані на пасивно споживацькі та розважальні форми виховної діяльності. Домінування пасивних форм виховної діяльності суперечить природі дитини, сутності дитячого віку, оскільки саме в цей період основною рушійною силою розвитку дитини є її активність, що має проявлятися в усіх сферах життєдіяльності.

Сучасна школа згинається під тягарем дидактики. Учитель витрачає левину частку свого часу на підготовку та проведення уроків. У значній частині вчителів фактично не залишається часу для індивідуальної роботи, спілкування з кожним учнем, гуманістичного спрямування дитячих відносин, навчання учнів способів самопізнання, самоаналізу і саморозкриття.

Незнання учнями самих себе, принципів та способів роботи над собою призводить до низки асоціальних явищ, спричиняє виникнення у юної особистості домінування зла над добром, агресивності над миролюбністю, жорстокості над милосердям, страху над сміливістю, неробства над працелюбністю тощо. З цього приводу В. О. Сухомлинський зазначав: *«Людина, котра нічого не знає про себе, погрожує великою бідю».*

Зазначаючи, що вирішальну роль у становленні та самореалізації особистості відіграє самостійна робота дитини над самовдосконаленням, що може здійснюватися не інакше, як на основі її роздумів, переконань, особистого життєвого досвіду, рівня розвитку життєвих компетенцій, поставлених перед собою завдань у житті, праці, громадській діяльності, уважаємо за потрібне відмовитися від насадження дітям уже «готового» змісту виховних дій.

Тому необхідно передусім залучати дітей до виконання певних соціальних ролей, спонукати до утвердження загальнолюдських цінностей у власних учинках, до пізнання культурних надбань та активної участі у їх збереженні та примноженні.

На практиці часто бачимо поверхові і формальні зміни, які не торкаються глибоких аспектів удосконалення виховного процесу. У деяких школах недооцінюється значення саморозвитку і самовиховання особистості.

Виховання має враховувати різноманітність взаємозв'язків дитини з навколишнім середовищем, не відриватися від реального життя й умов,

Зображення 3: <http://www.tochka39.ru>

через які воно може впливати, від попередньої історії розвитку кожного вихованця, його вікових та індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, запитів та ставлення до дійсності.

На цьому наголошує відомий учений І. Бех, зазначаючи: *«коли не створити дитині адекватних форм реалізації її вікових потреб, то самі ці потреби не зникнуть, а шукатимуть інших форм реалізації, не виключаючи й асоціальних. Дилема, що постає досить гостро: або виховання з опорою на реальні вікові потреби вестиме за собою розвиток особистості, або ж цей розвиток пройде своїм стихійним ходом повз організоване виховання зі всіма властивими стихії наслідками».*

Виховна діяльність часто ще не має достатньої науково обґрунтованої методичної бази та здійснюється здебільшого спонтанно і безсистемно. Тим часом Л. Виготський свого часу наголошував на необхідності відмовитися від стихійного начала у виховному процесі та протиставити йому *«розумний опір та керування цим процесом, яке досягається через раціональну організацію середовища».*

На практиці простежується тенденція до «факторного підходу» до виховного процесу, коли об'єктом змін стають лише окремі аспекти виховної діяльності навчального закладу.

Визначаючи зміст виховання, педагоги здебільшого поділяють його на звичні складники під назвою *«фізичне», «моральне», «трудове», «економічне», «правове»* тощо. Та чи складеться з цього набору цілісна особистість? Адже вона не є сумою означених частин, а складним і динамічним їх (і не лише їх) поєднанням.

Цілісним результатом виховання, як зазначає вітчизняний науковець О. Кононко, має бути життєва позиція *«Я-у-Світі»*, яку можна охарактеризувати за формою (*активна — пасивна*), змістом (*моральна — неморальна*), спрямованістю (*індивідуалістична — колективістична, матеріалістична — духовна*), характером (*самостійна — залежна, послідовна — суперечлива, ортодоксальна — гнучка*), модальністю (*позитивна, створювальна — негативна, руйнівна*) тощо.

Одним із найважливіших шляхів підвищення якості виховання є його *організація на діагностичній основі*. Проте у практиці роботи навчальних закладів діагностика поки що не скрізь усвідомлюється як обов'язковий компонент виховного процесу і не є органічною складовою професійної діяльності вчителя.

Результати численних досліджень засвідчують, що педагогічна діагностика ще не стала

органічним елементом виховного процесу у школі. Хоч учителі (здебільшого класні керівники) проводять анкетування учнів, здійснюють спостереження за ними, однак отримувана при цьому інформація зазвичай є фрагментарною, не систематизується і не використовується з метою вдосконалення виховного процесу. Педагогічному оцінюванню підлягають здебільшого успішність і поведінка учнів, тоді як стан виховного процесу загалом не аналізується.

Вивчення результативності виховного процесу здійснюється *«на око»* (за допомогою педагогічного спостереження й експертного оцінювання), що не дає змоги отримати достовірну й повну інформацію про перебіг процесів розвитку учнів, формування духовно-моральної атмосфери, відносин у колективі, розвиток зв'язків і контактів із соціумом. У практику аналізу ефективності виховної діяльності повільно впроваджуються сучасні методики психолого-педагогічної діагностики. Це пояснюється тим, що більшість учителів має недостатню теоретичну і методичну підготовку до організації виховного процесу на діагностичній основі, не володіє методами педагогічної діагностики.

Сучасна система виховання дуже повільно осмислює і використовує науково обґрунтовані уявлення про перспективи розвитку людства, вимоги до особистості у XXI столітті. Фактично вона живе вчорашнім і сьогоднішнім днем, не думає про особливості того майбутнього світу, який виникає на наших очах. Це суттєво обмежує можливості підготовки вихованців загальноосвітніх навчальних закладів до життєдіяльності в нових суспільних умовах (культурних, економічних, політичних, інформаційних, технологічних тощо).

Отже, криза сучасної виховної ситуації проявляється у вигляді таких деструктивних тенденцій:

- руйнуванні соціокультурного виховного середовища;
- збільшенні кількості життєвих проблем дітей, погіршенні їхнього фізичного, психічного та духовно-морального здоров'я;
- відчуженні виховання від особистості дитини: виховання здійснюється само по собі, а кожна окрема дитина залишається наодинці зі своїми життєвими і духовно-моральними проблемами.

Як засвідчує практика, оновлення та вдосконалення виховного процесу засобами внесення в нього локальних або модульних змін не дає бажаних результатів.

На думку І. Беха, **стратегічними орієнтирами** в сучасному вихованні мають бути:

- *по-перше*, істотна нейтралізація результатів негативних соціальних впливів;
- *по-друге*, пошук і використання ефективних психолого-педагогічних засобів і технологій, які забезпечували б виховання в дітей та молоді суспільно значущих соціальних і морально-духовних цінностей.

У зв'язку з цим **першочерговим завданням** є створення в кожній школі ефективної виховної системи, яка охоплювала б цілісний навчально-виховний процес, що інтегрує виховання, навчання і розвиток дітей.

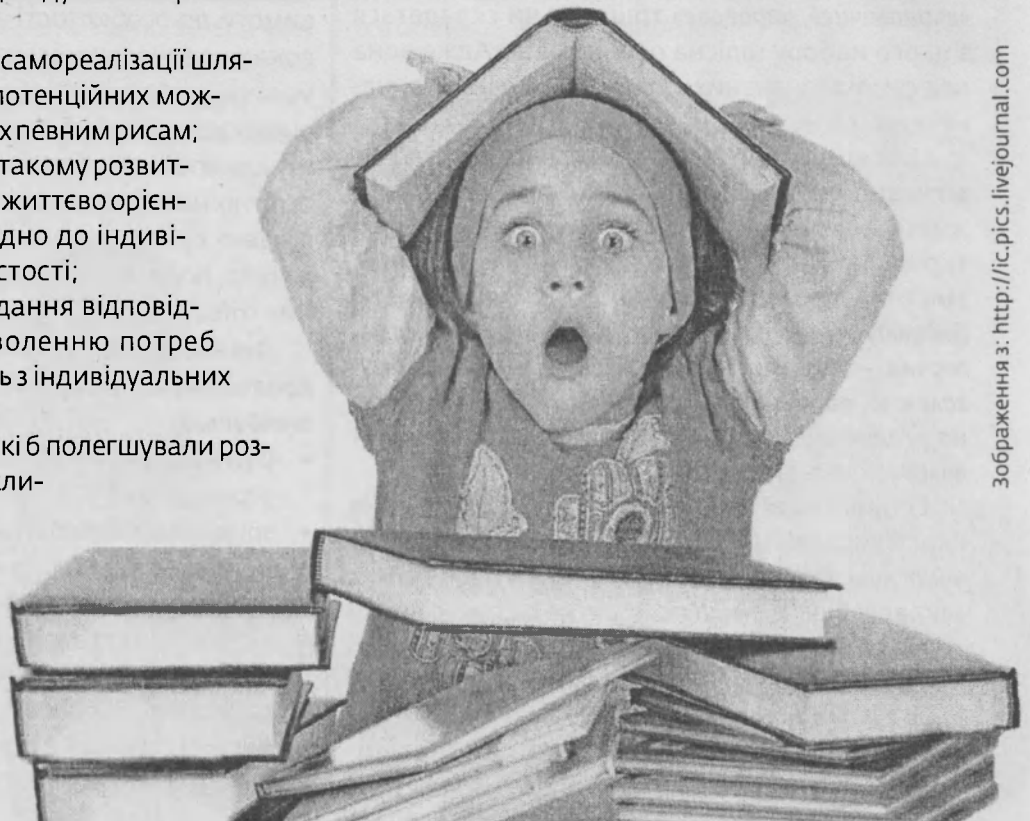
Ця система має:

- удосконалювати самопізнання учня. Дитині корисно знати, які ситуації є для неї найвідповіднішими, здатними забезпечити їй самореалізацію й успіх, а яких варто, навпаки, уникати;
- надавати учневі допомогу в такому життєвому і професійному самовизначенні, яке б відповідало його індивідуальним рисам особистості;
- допомагати учневі в самореалізації шляхом розкриття ним потенційних можливостей, відповідних певним рисам;
- допомагати учневі в такому розвитку компетенцій, які б життєво орієнтували його відповідно до індивідуальних рис особистості;
- сприяти шляхом надання відповідних стимулів задоволенню потреб учня, що впливають з індивідуальних рис особистості;
- створювати умови, які б полегшували розкриття творчих можливостей учнів, відповідних індивідуальним рисам особистості, і сприяли розвитку цих можливостей;
- відмовитися від примусу-

вання учня до дій, які не відповідають індивідуальним рисам особистості;

- давати учневі можливість обирати спосіб життєдіяльності, найбільш адекватний для нього з огляду на притаманні йому індивідуальні риси особистості;
- створити умови для розвитку і саморозвитку учнів у педагогічному процесі;
- створити ситуацію успіху учнів у процесі діяльності;
- забезпечити свободу вибору учнів у виховній діяльності;
- організувати рефлексивну діяльність учнів;
- управляти процесом самоосвіти і самовиховання учнів.

Для дитини виховна система школи — це на-самперед світ, який існує у процесі спілкування і комунікації, у різних взаємозв'язках дітей і дорослих. Із цього приводу О. Захаренко зауважував: «У школі учню має бути так, як в батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі він пізнає, відкриває свою сутність в цьому мінливому світі. В школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе».

Зображення з: <http://ic.pics.livejournal.com>

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Сьогодні вимагає докорінного переосмислення парадигми виховання за такими напрямками:

1. Посилення уваги у виховному процесі до учня як особистості та найвищої цінності суспільства, зосередження уваги на самоцінності особистості дитини, глибокій повазі та емпатії до неї, урахування її індивідуальності під час здійснення виховних впливів, забезпечення дитині активної участі «у створенні самої себе» (Ш. Амонашвілі).

2. Орієнтація виховного процесу на оптимальне задоволення потреб учнів у духовності, моральному, соціальному та інтелектуальному розвитку їхніх здібностей.

3. Досконале оновлення арсеналу методів, форм, педагогічних технологій виховання.

4. Оновлення змісту виховання відповідно до реалій сьогодення, сучасних технологій виховання, а також задоволення потреб учнів.

5. Реалізація принципів виховання, що зумовлюють педагогічну стратегію організації виховного процесу, його зміст, характер взаємодії вчителів й учнів, вибір методів і прийомів виховного впливу, роль вихованців як суб'єктів та об'єктів цього процесу.

6. Реалізація у виховному процесі системного, особистісного зорієнтованого, діяльнісного, компетентісного, акмеологічного підходів, організація взаємодії на засадах партнерства і співпраці з дітьми.

7. Організація спеціального навчання учнів щодо розуміння ними своїх можливостей та методик саморозвитку і самовиховання.

8. Суттєве вдосконалення підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, підвищення їхньої професійної компетентності з проблем виховання.

Оновлення змісту виховання має забезпечити досягнення виховних результатів, які б відповідали сучасним соціальним очікуванням.

Виховна система має бути спрямована на становлення життєво компетентної, життєстійкої і життєздатної людини. **Життєстійкість** — це здатність підтримувати, зберігати належний рівень власних фізичних, психічних, психологічних та духовних якостей, обстоювати свої смисложиттєві принципи та цінності, підтримувати бажаний стиль життя.

В умовах посилення негативного інформаційного та соціально-психологічного впливу на особистість, появи нових технологічних, інформаційних та соціальних ризиків проблема життєстійкості набуває особливої значущості. Розвинена

життєстійкість стає чи не єдиною надійною гарантією від негативного впливу середовища.

Розвиток життєстійкості дитини відбувається у процесах пізнання, спілкування, діяльності, у відносинах і взаємодії з іншими людьми, світом.

До головних ознак життєстійкості (за І. Єрмаковим) можна зарахувати:

- ціннісне ставлення, любов до життя;
- фізичну та нервово-психологічну витривалість, навички здорового способу життя;
- здатність боротися за власне життя, обстоювати особистісні можливості;
- спроможність контролювати себе, свої думки, емоції та дії у критичних і складних життєвих ситуаціях та буденному життєздійсненні;
- стресостійкість, володіння методиками аутотренінгу і релаксації;
- здатність зберігати нормальний настрій у складних життєвих ситуаціях;
- моральну стійкість;
- стійкий пізнавальний інтерес, навички рефлексії, аналізу й узагальнення;
- просоціальну життєву позицію, володіння комунікативними навичками;
- інформаційну грамотність, навички роботи із суперечливою інформацією, навички протидії деструктивним інформаційним впливам;
- здатність до ефективною і продуктивною життєдіяльності у складних життєвих умовах;
- здатність самостійно вирішувати життєві завдання;
- витривалість і цілеспрямованість у процесі вирішення життєвих завдань;
- уміння активізувати себе, життєві сили для розв'язання життєвих завдань;
- уміння приймати недоліки життя, переносити тимчасові незручності.

Тому завданням педагогів є *віднайти нерозкриті ресурси дитини і допомогти їй використати їх із метою саморозвитку та самореалізації*. Найважливішою складовою виховного процесу є самокорекція, яку здійснює дитина за рахунок актуалізації власних ресурсів і застосування рефлексивних методів.

Головним критерієм ефективності виховного процесу постає ресурсозабезпеченість дитини щодо свідомої побудови власного життя згідно з теорією та практикою життєтворчості.

Показники критеріального забезпечення ефективності виховного процесу:

- здатність вихованця до свідомого визначення напрямів власного розвитку;
- міра відповідального ставлення особистості до життя, її здатність до самореалізації власного розвитку;
- уміння будувати життя за власним проектом;
- набуття необхідного соціального досвіду, навичок внутрішньогрупового життя, оволодіння засобами спілкування, розвитку механізмів регуляції рольової поведінки;
- уміння визначати оптимальні шляхи фізичного, соціального, духовно-морального, інтелектуального й особистісного розвитку;
- набуття навичок саморегулювання почуттів, спроможність долати труднощі, уміння вирішувати повсякденні проблеми, здатність оптимістично сприймати життя.

Варто наголосити на тому, що домінантою у виховній діяльності з учнями має стати формування в останніх навичок соціальної компетентності — бази для адаптивної та позитивної поведінки, які дають змогу дитині адекватно виконувати норми і правила, прийняті в суспільстві, ефективно вирішувати проблеми повсякденного життя. Тому у процесі виховної діяльності важливо наголосити на **формуванні таких навичок:**

- **емоційно-вольових:** самоконтролю, загартовування волі, керування стресами, мотивації до успіху;
- **інтелектуальних:** самоусвідомлення і самооцінки, аналізу проблем і прийняття відповідальних рішень, критичного і творчого мислення, усвідомлення життєвих цінностей, визначення життєвої мети та планування майбутнього, самовдосконалення;
- **соціальних:** упевненої та гідної поведінки, ефективного спілкування, протистояння негативному впливу оточення, вирішення конфліктів і лідерства.

Сучасна практика виховання потребує впровадження таких підходів у виховній діяльності з дітьми, які б забезпечували розвиток виховання в системі освіти.

Такими підходами є:

- системний;
- діяльнісний;
- особистісно зорінтований;
- синергетичний;
- компетентнісний.

Системний підхід — це методологічна орієнтація виховної діяльності як системи.

Основні ідеї системного підходу

1. Особистість дитини розвивається в цілісно-му інтегрованому процесі, в якому всі компоненти (цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний, оцінно-результативний) взаємопов'язані.

2. Інтеграція зусиль суб'єктів виховання сприяє підвищенню ефективності педагогічного впливу.

3. Розширення кола суб'єктів виховного впливу на особистість.

4. Оптимальне використання у виховній діяльності ресурсів батьків, громадських організацій, фондів, діяльність яких спрямовується на розв'язання завдань виховання дітей та учнівської молоді.

Системний підхід передбачає розгляд усіх компонентів виховання (цілей, завдань, змісту, форм, методів тощо) не ізольовано, а у їх взаємозв'язку і цілісності, сприяє подоланню фрагментарності у виховній роботі, об'єднанню педагогічного потенціалу різних суб'єктів виховання, підвищенню ефективності виховання.

Основні ідеї діяльнісного підходу

1. Діяльність є рушійною силою й умовою розвитку дитини.

2. Основна функція діяльності полягає в тому, що в ній набувається соціальний досвід, накопичується досвід ставлення особистості до світу, праці, колективу, людей, до самої себе.

3. Виховання — це спільна діяльність дітей і дорослих щодо реалізації розроблених цілей і завдань.

Виховання досягає мети, якщо здатне спрямовувати діяльність дитини. Як справедливо відзначав С. Рубінштейн: «*Будь-яка спроба вихователя-вчителя „внести“ в дитину пізнання і моральні норми, минаючи власну діяльність дитини з оволодіння ними, підриває самі основи здорового розумового і морального розвитку дитини, виховання її особистісних властивостей і якостей.*»

Основні ідеї особистісно зорієнтованого підходу

1. Зосередження виховання на особистості, визнання за дитиною права бути собою, індивідуальністю.

2. Опора у вихованні на внутрішній світ дитини, урахування її індивідуальних особливостей, віра в її можливості, розвиток її позитивної «Я-концепції».

3. Виховна діяльність має відповідати потребам й інтересам дитини, сприяти реалізації природного потенціалу особистості.

Основні ідеї синергетичного підходу

1. Виховна система є самоорганізованою, відкритою системою.

2. Існування в системі нестабільних станів є умовою її стабільного й динамічного розвитку.

3. Важливими чинниками становлення і розвитку виховної системи є взаємодія системи і середовища.

Компетентнісний підхід до виховання — це методологічна орієнтація виховної діяльності на розвиток життєвих компетенцій, становлення конструктивної життєвої стратегії та індивідуально-особистісних технологій життєтворчості особистості у процесі виховання.

Основні ідеї компетентнісного підходу

1. Виховання має бути (а не декларативно проголошуватися) рівноправною складовою педагогічного процесу.

2. Виховання — це інтерсуб'єктний процес. Виховання компетентного учня — це виховання суб'єкта життя, суб'єкта життєтворчості.

3. Не порожнє моралізаторство, а практична діяльність та духовне спілкування вчителя й учня.

4. Виховання — це засіб становлення оптимальної життєвої стратегії учня (І. Єрмаков).

Виховна практика має будуватися на основі не одного підходу, а кількох. Разом вони утворюють стратегію виховної діяльності і зумовлюють вибір тактики дій у конкретній ситуації та в конкретний проміжок часу.

Необхідно зауважити, що з усього діапазону наведених підходів одна орієнтація має бути домінуючою. На нашу думку, нині пріоритетним має бути **компетентнісний підхід**, згідно з яким слід не лише створювати нові механізми виховання, а й культивувати ті, що вже склалися. Щодо цього перспективними видаються такі

форми взаємодії у системі «вихователь — вихованець», які активізують закономірний процес підвищення виховної ініціативи в дітей, що проявляється у висуненні і постановці виховних завдань самими вихованцями, розширюючи межі їхнього особистісного цілепокладання, зміцнюючи притаманні їм ціннісні орієнтири.

Повноцінна реалізація вказаних вище підходів можлива у процесі реалізації принципів виховання.

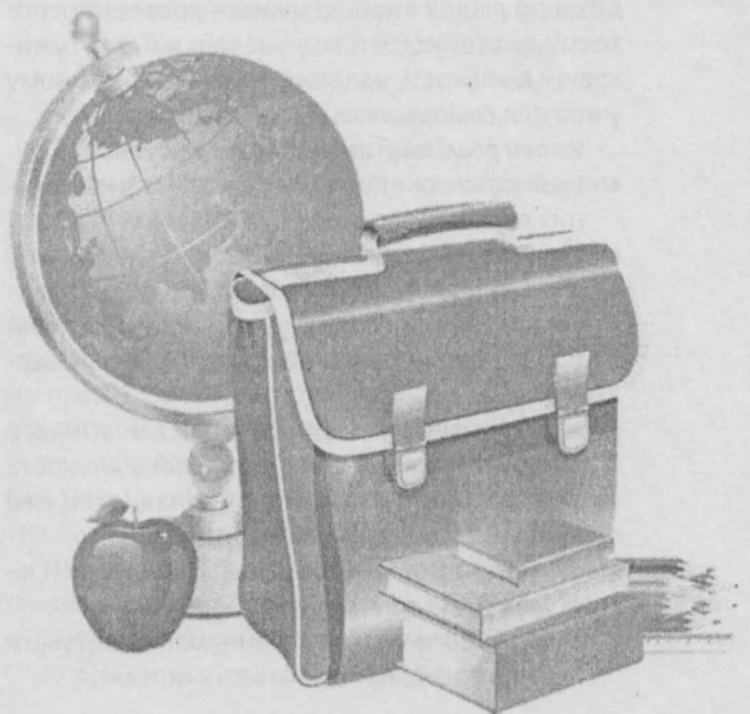
Принципи виховання є тими вихідними концептуальними позиціями, які впливають із головної мети і цілей освітньої системи, зумовлюють педагогічну стратегію організації виховного процесу, його зміст, характер взаємодії вчителів й учнів, вибір методів і прийомів виховного впливу, роль самих вихованців як суб'єктів та об'єктів цього процесу.

Основні принципи виховання:

- цілісності і системності;
- індивідуалізації;
- гуманістичної орієнтації;
- соціальної адекватності;
- соціального загартування;
- суб'єктності виховання;
- проектування та конструювання виховного простору.

Розглянемо сутність зазначених принципів.

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Зображення з <http://img-fotki.yandex.ru>

Принцип цілісності і системності впливає з відомого положення про те, що системне вирішення будь-яких проблем є ефективнішим за окремі дії, заходи.

Умови реалізації принципу цілісності і системності:

- створення ефективної виховної системи, яка визначається чіткою взаємодією всіх важливих компонентів виховання;
- врахування факту цілісності кожної особистості, яка є органічним, багатогранним сплавом світогляду, переконань, інтересів, морально-вольових рис, навичок і звичок поведінки;
- здійснення виховання різними соціальними інститутами, а також у навчальній та позанавчальній діяльності.

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- виховання не можна будувати за окремими напрямками (моральне, трудове, естетичне тощо), оскільки воно організовується як системний педагогічний процес;
- особистість дитини має розвиватися в цілісному інтегрованому педагогічному процесі, в якому всі компоненти (цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний, оцінно-результативний) максимально взаємопов'язані.

Принцип індивідуалізації виховання учнів передбачає визначення індивідуальної траєкторії соціального розвитку кожного учня, залучення дітей до різних видів діяльності, розкриття потенціалу особистості як у навчальній, так і у виховній діяльності, надання можливості кожному учню для самореалізації і саморозвитку.

Умови реалізації принципу індивідуалізації:

- моніторингове дослідження змін індивідуальних якостей дитини;
- вибір засобів педагогічного впливу на кожну дитину;
- врахування індивідуальних якостей дитини під час вибору виховних засобів, спрямованість на її розвиток;
- надання учням можливості для самостійного вибору способів участі у виховній діяльності.

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- ставлення до учнів як до відповідальних і свідомих суб'єктів діяльності;
- основою організації виховання мають слугувати мотиви поведінки і діяльність вихованця;

- основою для справляння виховного впливу має бути таке подання певної соціальної цінності (ідеї, норми, вимоги), що спонукало б вихованця до відповідного рефлексивно-емоційного процесу;
- постійне відстеження ефективності виховних впливів на кожну дитину визначає комплекс виховних засобів, які використовують педагоги.

Принцип гуманістичної орієнтації виховання

Педагог зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові й індивідуальні особливості та можливості, допомагає дитині розробити індивідуальну програму її розвитку, стимулює відповідальне ставлення до своєї поведінки, діяльності, спілкування, життєвих виборів.

Умови реалізації принципу гуманістичної орієнтації:

- добровільність залучення дитини до конкретної діяльності;
- віра кожної дитини в можливість вибору засобів для досягнення поставленої мети;
- оптимістична стратегія у визначенні виховних завдань;
- запобігання негативним наслідкам у процесі педагогічної взаємодії;
- врахування інтересів та потреб дитини, її індивідуальних особливостей, пробудження нових інтересів.

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- опора на активну позицію дитини, її самостійність та ініціативу;
- у процесі спілкування з дитиною має домінувати поважне ставлення до неї;
- захист дитини має бути пріоритетним завданням педагогічної діяльності;
- у класі, школі, творчому об'єднанні учнів педагоги повинні формувати гуманістичні відносини, які не допускають приниження гідності дітей.

Принцип соціальної адекватності зумовлює потребу у відповідності змісту і методів превентивного виховання соціальній ситуації, в якій організується виховний процес. Завдання виховання спрямовані на реальні соціально-економічні умови та передбачають формування в дітей готовності до реалізації різноманітних соціальних завдань.

Умови реалізації принципу соціальної адекватності:

- взаємозв'язок виховних завдань і завдань соціального розвитку демократичного суспільства;
- координація взаємодії соціальних інститутів, діяльність яких спрямовується на розв'язання завдань виховання дітей;
- забезпечення комплексу соціально-педагогічної підтримки і захисту дітей;
- орієнтація виховного процесу на реальні можливості соціуму;
- урахування різноманітних чинників соціального середовища.

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- навчальний заклад не має обмежувати виховання дитини своїми засобами, необхідно широко використовувати і враховувати реальні чинники соціуму;
- педагог повинен коригувати негативний вплив соціального середовища на дитину;
- усі учасники виховного процесу є рівноправними партнерами у процесі спілкування і діяльності, узгоджують свої позиції.

Принцип соціального загартування вихованців передбачає залучення до ситуацій, які потребують докладання вольових зусиль для подолання негативних впливів соціуму, вироблення соціального імунітету, рефлексивної позиції, розвитку компетенцій життєстійкості і життєздатності.

Умови реалізації принципу соціального загартування:

- стимулювання самопізнання дітей, визначення своєї позиції та способу адекватної поведінки в різних ситуаціях;
- залучення дітей до вирішення різних проблем соціальних відносин у реальних та створених ситуаціях (соціальні проби);
- вчасне виявлення та корекція негативних психологічних відхилень учнів;
- здійснення психологічного супроводу учнів, які мають складні психологічні проблеми;
- організація соціального навчання, допомога учням в оволодінні життєвими вміннями та навичками, необхідними для правильної поведінки в соціальному середовищі (спілкування, вирішення конфліктів, захист власних прав тощо).

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- педагог повинен розвивати в учнів соціальний інтелект — здатність розуміти інших людей і передбачати розвиток соціальних ситуацій;
- молода особистість повинна набути досвід відповідальної свободи вибору;
- дитину необхідно навчити осмислювати свої спонуки, прогнозувати наслідки власних учинків для себе та інших людей, узгоджувати цілі власної поведінки із засобами їх досягнення;
- проблеми відносин дітей потрібно вирішувати з дітьми, а не за них.

Суть **принципу суб'єктності виховання** полягає в тому, що педагоги розглядають учнів не як формальний об'єкт виховання, а як особистість, тому будують свої відносини з ними як особистість з особистістю.

Умови реалізації принципу суб'єктності виховання:

- визнання за учнями права бути Особистістю;
- суб'єкт-суб'єктний характер відносин учителів та учнів.

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- учасники виховного процесу є рівноправними партнерами, ставляться уважно до поглядів одне одного, визнають право на відмінність, узгоджують свої позиції;
- процес виховання має бути зорієнтований на становлення учня як суб'єкта власної життєдіяльності (пізнання, відносини, діяльність, спілкування), життєтворчість.

Принцип проектування та конструювання виховного простору

Виховний простір — це результат творчої й інтегральної діяльності педагогів та учнів, спрямованої на створення спільного ціннісно-нормативного укладу життя школи, тобто це простір можливостей, динамічна система взаємопов'язаних педагогічних подій, які становлять основу життєдіяльності закладу, спрямованих на особистісний розвиток учня, розвиток його життєвої компетентності.

Умови реалізації принципу проектування та конструювання виховного простору:

- визначення домінуючої мети колективу, яка об'єднує педагогів та учнів;

- з'ясування напрямів діяльності, значущих для всіх членів колективу;
- залучення дітей до процесу проектування та конструювання виховного простору;
- створення і розвиток навчального, самоосвітнього, ігрового, художнього, технічної творчості, екологічного, інформаційного тощо підпросторів.

У практичній педагогічній діяльності цей принцип реалізується в таких правилах:

- педагог повинен розвивати в учнів здатність діяти у проектному режимі, здатність до постановки мети і завдань, планування кроків щодо досягнення мети, узгодження позицій і розподілу відповідальності з партнерами по проекту;
- кожен у колективі повинен бути творцем відносин та нових організаційних форм життєдіяльності закладу;
- загальна мета закладу — мета кожного педагога та учня.

Основним результативним критерієм виховного процесу в закладах освіти має стати формування життєвої компетентності особистості, здатної до самостійного життя і діяльності в сучасному суспільстві як Громадянин, Професіонал, Сім'янин, Носій культур. Саме з такого погляду мають розглядатися результати виховної діяльності.

Отже, стрижневими ідеями виховної системи навчального закладу є культуротворення, виховання компетентних особистостей, здатних до критичного мислення, самовиховання, конструктивної соціалізації, творчого застосування набутих знань і досвіду з метою особистісного зростання і суспільного поступу.

Усе це зумовлює **нові завдання виховання та його науково-методичного забезпечення:**

- *по-перше*, треба підготувати людину до життя в інноваційному за типом розвитку суспільства. Для цього система виховання має переорієнтуватися на формування в дитини, молоді інноваційного типу культури, інноваційного типу мислення й готовності до інноваційного типу дій (В. Кремень);
- *по-друге*, треба підготувати людину до життя у глобалізованому просторі, де спостерігається безліч впливів на людину. Це потребує особливої уваги до особистісного розвитку, формування самодостатності людини, здатності ефективно і свідомо співпрацювати у глобальному життєвому просторі (О. Савченко);
- *по-третьє*, система виховання має готувати людину, здатну до життя в демократичному суспільстві, здатну бути його активним суб'єктом (О. Сухомлинська);
- *по-четверте*, система виховання має формувати в дитини збалансовану систему цінностей, орієнтація на які дасть змогу людині максимально самореалізуватися, змінюючи при цьому гуманістичні засади самого суспільства (І. Бех);
- *по-п'яте*, система виховання має сприяти формуванню такої особистості, яка здатна жити, діяти, приймати рішення, функціонувати в різних сферах на основі набутих знань і компетенцій (І. Єрмаков).

Отже, найголовніше — це не наявність складної проблеми, а ставлення до неї, тобто йдеться про чітку, виважену, діяльну педагогічну позицію всіх тих, хто відповідає сьогодні за виховання дітей.

ІНДЕКС

49558

Управління закладом освіти. Шкільний світ. Комплект

у складі: газети «Управління освітою», «Директор школи. Бібліотека», «Директор школи»,
журнали «Директор школи. Шкільний світ», «Методист»

За сприяння МОН. Передплати разом.
Знижка — 30 %